

Εκτύπωση κατά παραγγελία στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Print on Demand at the Ionian University

Ρωξάνα Θεοδώρου
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Roxana Theodorou
Ionian University

Περίληψη

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στην Ελλάδα, μέχρι στιγμής, περιορίζουν το ρόλο τους, κυρίως, στη συγκέντρωση, διαφύλαξη και παροχή πρόσβασης στην πληροφορία. Δεν έχουν επιχειρηματικές δραστηριότητες και δεν προσπαθούν να αποκομίσουν κάποιο κέρδος από τις λειτουργίες τους, ώστε να μπορούν να χρηματοδοτούν καλύτερα τις δραστηριότητες και τις υπηρεσίες τους.

Η ταχύτερη πρόοδος της επιστήμης των υπολογιστών και η δυνατότητα απόκτησης ειδικευμένου προσωπικού στο τομέα της πληροφορικής και των υπολογιστών γενικότερα μπορεί να βοηθήσει ώστε οι βιβλιοθήκες αυτού του είδους να διευρύνουν το πεδίο των δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών τους χωρίς όμως να χάνουν τον ήδη υπάρχοντα ρόλο τους στην ακαδημαϊκή κοινότητα.

Η δημιουργία νέων υπηρεσιών μπορεί να αποδειχτεί όχι μόνο μια καλή επιχειρηματική ευκαιρία αλλά και ένα μέσον αναβάθμισης της ίδιας της βιβλιοθήκης.

Ιδιαίτερα, στα μικρά ακαδημαϊκά ιδρύματα, ένα τέτοιο εγχείρημα αποτελεί πρόκληση, καθώς οι πόροι τους είναι, εκ των πραγμάτων, περιορισμένοι και απαιτείται προσεχτικός στρατηγικός και οικονομικός σχεδιασμός. Μια από τις υπηρεσίες, που μπορεί να αναπτύξει μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, είναι η εκτύπωση κατά παραγγελία (*Print on demand*). Μέχρι στιγμής, για να προμηθευτεί ένα πανεπιστήμιο τα συγγράμματα που παρέχει στους φοιτητές, αυτά πρέπει να εγκριθούν από το Υπουργείο Παιδείας και, κατόπιν, να χορηγηθεί ένα ποσό από αυτό στο Πανεπιστήμιο, ώστε να τα αγοράσει. Σ αυτή τη διαδικασία εμπλέκονται πολλοί και διαφορετικοί φορείς και αυτό, συχνά, οδηγεί σε αμφίβολα αποτελέσματα. Τα συγγράμματα, σε αρκετές των περιπτώσεων, δεν είναι σύγχρονα (με την έννοια ότι αρκετές φορές πρόκειται για παλαιότερες, μη αναθεωρημένες εκδόσεις), η παράδοση τους, συχνά, είναι καθυστερημένη και, τελικά, κοστίζουν ακριβά στο κράτος.

Αυτοί οι κίνδυνοι θα μπορούσαν, ίσως, να αποφευχθούν, αν τη διαδικασία της έκδοσης των συγγραμμάτων την αναλάμβανε το ίδιο το πανεπιστήμιο μέσω των υπηρεσιών της βιβλιοθήκης.

Σκοπός της παρουσίασης είναι να καταδείξει τα πλεονεκτήματα αλλά και τις δυσκολίες αυτής της διαδικασίας, τους τρόπους και τις μεθόδους που μπορεί να ακολουθήσει ένα

πανεπιστημιακό ίδρυμα ώστε να θέσει ένα τέτοιο εγχείρημα σε εφαρμογή και να αποδείξει αν ένα ίδρυμα, όπως το Ιόνιο Πανεπιστήμιο, θα μπορούσε να ωφεληθεί, και με ποιους τρόπους, από αυτή τη διαδικασία.

Πιο αναλυτικά θα παρουσιαστούν τα εξής:

Ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης και αντιδιαστολή της με την προοπτική της εκτύπωσης κατά παραγγελία, καθώς και ανάλυση του τι μπορεί αυτή να προσφέρει από άποψη οικονομίας, εγκυρότητας, γραφειοκρατίας.

Θα δοθούν παραδείγματα πανεπιστημίων που ήδη έχουν εφαρμόσει το σύστημα της παραγωγής συγγραμμάτων (και όχι μόνο) κατ' αυτόν τον τρόπο.

Θα αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο βρίσκει ένα τέτοιο εγχείρημα εφαρμογή από απόψεις παραγωγής, διαχείρισης των πόρων και των πνευματικών δικαιωμάτων.

Τέλος, ειδικότερα για το Ιόνιο πανεπιστήμιο, θα καταγραφούν τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει στην προσπάθειά του να αναλάβει ένα εγχείρημα τέτοιου μεγέθους και θα παρουσιαστούν τρόποι πρακτικής εφαρμογής των νέων, προτεινόμενων υπηρεσιών.

Λέξεις κλειδιά: εκτύπωση κατά παραγγελία, ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, αναβάθμιση υπηρεσιών, ακαδημαϊκές εκδόσεις.

Abstract

Until now, academic libraries in Greece narrow their role mainly in harvesting, keeping and dive access to information. They don't have any business actions, and they don't try to collect any profits deriving from their functions, so that they could finance their activities and services.

The fast growth of computer science and the potential of having technical staff in the filed of computer science can help libraries to broaden their filed of actions without losing their existing role in academic society.

The creation of new activities may prove to be not only a good business opportunity but also a means to upgrade the library itself.

Especially where small academic institutions are concerned, such a venture could be a challenge, as their income is, as matter of fact, limited, and is needed careful strategic and financial planning.

One of the services that an academic library could develop is that of Print on Demand. Until now for the University to get the books that are given to students, it has to get the approval of the Ministry of Education and then get the financial support in order to buy them. There are too many entities involved in this procedure that often this leads to ambivalent results. The books, more often than not, are not up to date and their delivery is often late, and in fact they tend to cost too much.

These problems could be overridden if the publishing of text books was something that university itself offered through the services of the library.

The purpose of this presentation is to show the advantages and the difficulties of this procedure, the ways and methods that an academic institution could use in order to deploy such an effort and to prove whether an Institution like Ionian University, could benefit from it and in what ways.

More specifically we will deal with:

The analysis of the existing situation and the comparison with the outlook of POD, as well as an analysis of what that has to offer from an economic, bureaucratic and validity point of view.

There will be examples of universities that already have tried POD.

There will be an analysis on the way POD can be applied in terms of production, management, and copyright.

Finally, especially where Ionian University is concerned, we will trace the problems that it could face in the process of carrying out an operation of this magnitude, and ways to solve them.

Key words: *Print On Demand, academic libraries, service upgrade, academic publishing*

Η έννοια της εκτύπωσης κατά παραγγελία γεννιέται μαζί με την ευρεία διάδοση της ψηφιακής δημοσίευσης. Εκτύπωση κατά παραγγελία είναι η διαδικασία κατά την οποία ένα δημοσίευμα δημιουργείται και αποθηκεύεται σε ηλεκτρονική μορφή και η εκτύπωση, η βιβλιοδεσία και η διάθεση του στην αγορά ως φυσικό αντικείμενο, πραγματοποιείται αφού βρεθεί ο αγοραστής του. Η παραγωγή των εντύπων γίνεται, φυσικά, σε όσα αντίτυπα ζητηθεί κάθε φορά.

Τώρα πλέον είναι εύκολο για τον καθένα να σχεδιάσει και να παράξει ένα δημοσίευμα, άσχετα με τη τελική του μορφή (είτε είναι ψηφιακή είτε έντυπη), καθώς αυτό που χρειάζεται είναι ένας υπολογιστής και ένα πρόγραμμα σελιδοποίησης. Βέβαια η ευκολία του μέσου δεν εγγυάται πάντα την ποιότητα του αποτελέσματος, και αυτός είναι ένας από τους λόγους που αρκετός κόσμος εξακολουθεί να δυσπιστεί μπροστά στα ηλεκτρονικά δημοσιεύματα.

Παρόλα αυτά, τα πλεονεκτήματα της ψηφιακής επεξεργασίας και δημοσίευσης είναι πολλά και αξιολόγα και δεν μπορούν να αγνοηθούν. Για αυτό το λόγο, όλο και περισσότερα ακαδημαϊκά ιδρύματα προσπαθούν να τα εκμεταλλευτούν. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσπάθειας είναι το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης¹. Το Oxford University Press είναι ένας ακαδημαϊκός οίκος που χαιρεί εξαιρετικής εκτίμησης στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι εκδόσεις του χαρακτηρίζονται τόσο από την ποιότητα του αντικειμένου όσο και από την αξιοπιστία του περιεχομένου. Σε πολλά πεδία οι εκδόσεις του ΟΥΡ θεωρούνται πρωτοπόρες και αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση.

Τελευταίο εγχείρημα του ΟΥΡ αποτελεί η δημιουργία ενός προγράμματος εκτύπωσης κατά παραγγελία, χάρη στο οποίο επαναδιατίθενται τίτλοι που, για οικονομικούς κυρίως λόγους, είχαν παραμείνει εκτός παραγωγής. Αυτή τη στιγμή ο εκδοτικός αυτός οίκος επαναδιαθέτει χιλιάδες τίτλους αλλά παράγει και καινούριους με σκοπό, όχι

μόνο την ενίσχυση της διδασκαλίας, αλλά και την οικονομική εκμετάλλευση αυτής της διαδικασίας. Οι παραγγελίες γίνονται με τον παραδοσιακό τρόπο, αλλά πλέον δεν υπάρχει καθόλου έντυπο απόθεμα. Αντίθετα διατηρούνται μόνο ηλεκτρονικά αρχεία των τεκμηρίων, τα οποία τυπώνονται σε όσα αντίτυπα χρειάζεται κάθε φορά.

Αντίστοιχο πρόγραμμα έχει αναπτύξει και το Harvard University Press σε συνεργασία, αυτή τη φορά, με τον Acme Publishing². Ο Acme διατηρεί το παραδοσιακό ύψος του HUP και εγγυάται την ποιοτική ανωτερότητα των εκδόσεων.

Ένα ακόμη παράδειγμα υιοθέτησης αυτής της στρατηγικής είναι η συνεργασία ανάμεσα στο πανεπιστήμιο του Queensland και του Océ-Australia Ltd. που σκοπό έχει να βοηθήσει τα αυστραλιανά ακαδημαϊκά ιδρύματα να εκτυπώσουν ψηφιακά, online αρχεία και ακαδημαϊκές εργασίες, αμέσως μετά τη ζήτησή τους³.

Βέβαια, ένα χαρακτηριστικό πλεονέκτημα που διαθέτουν τα παραπάνω ιδρύματα, είναι η οικονομική ευρωστία και η ικανότητα διάθεσης μεγάλων χρηματικών ποσών για την ανάπτυξη και προώθηση τέτοιων προγραμμάτων. Τα πανεπιστήμια του εξωτερικού λειτουργούν με τους όρους της οικονομικής αγοράς καθώς τα εισοδήματα τους προέρχονται κυρίως από διδάκτρα και ιδιωτικές χορηγίες καθώς και από την πώληση των εκδόσεων τους και λιγότερο από κρατικές επιχορηγήσεις. Στην Ελλάδα η κατάσταση είναι λίγο διαφορετική. Τα ελληνικά πανεπιστήμια είναι οργανισμοί που συντηρούνται σχεδόν αποκλειστικά από το κράτος και κατά κανόνα δεν συμμετέχουν στην ελεύθερη αγορά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να επεκτείνουν τις «επιχειρηματικές» τους δραστηριότητες και να γίνουν οργανισμοί που θα παράγουν κέρδος και θα αυξάνουν τους πόρους τους και κατά συνέπεια θα έχουν τη δυνατότητα καλύτερης και αποδοτικότερης οργάνωσης, χωρίς όμως να καταπατούν τους όρους της δημόσιας δωρεάν παιδείας. Το θέμα που προκύπτει είναι αν τα μικρά ακαδημαϊκά ιδρύματα (και στην περίπτωση μας το Ιόνιο Πανεπιστήμιο) μπορούν να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις ενός τέτοιου εγχειρήματος, που εκτός από οικονομικές είναι, πρωτίστως, ποιοτικές.

Συγκεκριμένα, στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο κατά το προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος διδάχθηκαν συνολικά 545 μαθήματα (αθροιστικά στα 4 τμήματα του). Ο αριθμός αυτός μπορεί να διαφοροποιείται ελαφρά κατ' έτος λόγω αλλαγών στα προγράμματα σπουδών αλλά χωρίς οι διαφορές να επηρεάζουν το στατιστικό αποτέλεσμα. Για το ίδιο ακαδημαϊκό έτος έγιναν παραγγελίες εγχειριδίων για τα 274 από αυτά (δηλαδή για ένα ποσοστό που ανέρχεται μόλις στο 50,2%)⁴.

Πολλές φορές η παραγγελία των βιβλίων γίνεται για περισσότερα αντίτυπα από όσους είναι οι φοιτητές του εξαμήνου (σε ένα ποσοστό τουλάχιστον 15%), για να καλύψουν απρόβλεπτες περιπτώσεις (ζημιές κατά τη μεταφορά, επιπλέον άτομα που μπορεί να δηλώσουν κάποιο μάθημα επιλογής κλπ). Το ποσοστό αυτό είναι αρκετά μεγάλο, ειδικά αν υπολογιστεί πως τα προγράμματα σπουδών συχνά παρουσιάζουν αλλαγές και κάποια μαθήματα σταματούν να διδάσκονται ή αλλάζουν ύλη ή/και διδάσκοντα καθηγητή. Εκ των πραγμάτων λοιπόν κάθε χρόνο ένα μεγάλο ποσοστό των παραγγελιών μένει αδιάθετο, παρόλο που το ίδρυμα (και κατ' επέκταση το κράτος) έχουν ήδη πληρώσει για αυτό. Στο κόστος αγοράς των εγχειριδίων πρέπει να συνυπολογισθούν

και τα έξοδα μεταφοράς τους, αφού ο κύριος όγκος τους προέρχονται από αθηναϊκά τυπογραφεία.

Το υπόλοιπο 50% των μαθημάτων όμως, διδάσκεται χωρίς έντυπα εγχειρίδια. Οι φοιτητές αρκούνται σε φωτοτυπίες που τους παρέχουν οι καθηγητές και σε ιδιόχειρες σημειώσεις που κρατούν οι ίδιοι κατά την ώρα των παραδόσεων. Ένα μέρος των φωτοτυπιών που διαθέτουν οι καθηγητές, προέρχεται από εγχειρίδια που το πανεπιστήμιο δε μπόρεσε να προμηθευτεί, είτε επειδή το συγκεκριμένο βιβλίο δεν υπάρχει πλέον στο εμπόριο, είτε γιατί τα κονδύλια δεν αρκούν για να αγοραστούν επιπλέον βιβλία. Στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να υπάρξουν και σοβαρά νομικά κολλήματα χρήσης του υλικού αφού φωτοτυπούνται και διανέμονται σε τουλάχιστον 80 άτομα κατ' έτος, πολλές φορές χωρίς την επίσημη άδεια του εκδότη ή/και του συγγραφέα.

Ένα άλλο σημαντικό μέρος προέρχεται από προσωπική εργασία των ίδιων των καθηγητών, που όμως δεν έχει εκδοθεί και κατά συνέπεια οι ίδιοι αναγκάζονται να εκτυπώνουν τις σημειώσεις και να τις μοιράζουν στους φοιτητές.

Ο όγκος των εκτυπώσεων που αναλαμβάνει μ' αυτόν τον τρόπο τον ίδρυμα είναι ήδη μεγάλος και το κόστος τους δεν μπορεί να αγνοηθεί. Με συντηρητικούς υπολογισμούς μόνο των εξόδων χαρτιού και μελάνης, κάθε χρόνο, το πανεπιστήμιο διαθέτει 17.000 ευρώ μόνο για τις φωτοτυπίες των σημειώσεων. Σ' αυτό το ποσό βέβαια θα πρέπει να προστεθεί το κόστος συντήρησης των μηχανημάτων. Παράλληλα πρέπει να υπολογιστεί και το κόστος σε εργατώρες των υπαλλήλων που αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας τις εκτυπώσεις αυτές.

Παράλληλα, ένα 20% των έντυπων εγχειριδίων που παρέχονται από το Ι.Π., προέρχονται από συγγραφείς που συμπεριλαμβάνονται στο διδακτικό του προσωπικό. Αθροιστικά λοιπόν, το 70% των διδακτικών εγχειριδίων και σημειώσεων που διακινούνται στο Ι.Π. προέρχεται ουσιαστικά από εσωτερική παραγωγή.

Στην Κέρκυρα αυτή τη στιγμή λειτουργούν πάνω από 10 τυπογραφεία. Τα μισά από αυτά αναλαμβάνουν το μεγαλύτερο όγκο της έντυπης παραγωγής του νησιού και έχουν αρκετά μεγάλη εμπειρία και στη βιβλιοδεσία. Παράλληλα λειτουργούν 5 εκδοτικοί οίκοι με αξιόσηβαστη παραγωγή εντύπων. Κάποιοι από αυτούς μάλιστα, διακινούν τις εκδόσεις τους και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Συγχρόνως, το ίδιο το Ιόνιο διαθέτει εκδοτική υπηρεσία που σχεδιάζει και επιμελείται τις εκδόσεις του Πανεπιστημίου (σε μικρή κλίμακα μέχρι στιγμής) δηλ. αφίσες, ενημερωτικά φυλλάδια, προγράμματα σπουδών, επετηρίδες κλπ.

Είναι σαφές λοιπόν ότι υπάρχει μια βάση πάνω στην οποία το Ιόνιο Πανεπιστήμιο μπορεί να διαμορφώσει και να εξελίξει νέες υπηρεσίες.

Η εκτύπωση κατά παραγγελία έχει πολλά πλεονεκτήματα, που αν αξιοποιηθούν κατάλληλα μπορούν να βοηθήσουν το ίδρυμα και να βελτιώσουν της συνθήκες διδασκαλίας.

Κατ' αρχήν η διαδικασία αυτή εξασφαλίζει οικονομία χρόνου. Τα εγχειρίδια, οι εργασίες, οι δημοσιεύσεις ή οτιδήποτε άλλο επιθυμεί το ίδρυμα, βρίσκονται αποθηκευμένα σε ψηφιακή μορφή και είναι έτοιμα για εκτύπωση ανά πάσα στιγμή. Όλη η διαδικασία της εκτύπωσης και του δεσίματος των τεκμηρίων δεν απαιτεί παραπάνω από λίγες εβδομάδες (και αυτό με μεγάλη άνεση χρόνου), κάτι που σημαίνει ότι οι φοιτητές μπορούν να έχουν τα εγχειρίδια τους από την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους με αποτέλεσμα η διαδικασία της διδασκαλίας να απλοποιείται τόσο για τους διδάσκοντες αλλά, κυρίως, για τους διδασκόμενους.

Τα αρχεία σε ψηφιακή μορφή έχουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν να αναθεωρούνται και να ενημερώνονται συνεχώς, χωρίς κόπο ή ειδικές γνώσεις. Έτσι οι συγγραφείς μπορούν να εξασφαλίσουν πλήρως ενημερωμένα εγχειρίδια για τους φοιτητές, τα οποία δύνανται να αναθεωρούν κάθε εξάμηνο, αν το επιθυμούν. Αυτή τη στιγμή για να γραφτεί και να δημοσιευτεί μια καινούρια έκδοση ενός εγχειριδίου, πρέπει να εξαντληθεί από την αγορά το παλιό. Αν υπολογιστεί ότι ο μικρότερος αριθμός σε μια κανονική έκδοση μέσω παραδοσιακών εκδοτικών οίκων θα παράξει τουλάχιστον 2000 αντίτυπα, και ότι ο μέσος αριθμός εισακτέων φοιτητών κατ' έτος σε ένα μικρό ακαδημαϊκό ίδρυμα, όπως είναι το Ιόνιο Πανεπιστήμιο είναι 80 άτομα το χρόνο ανά τμήμα, γίνεται αντιληπτό ότι είναι μεγάλο το διάστημα που μεσολαβεί μέχρι την εξάντληση του αποθέματος μέσω των πανεπιστημίων. Φυσικά, το πανεπιστήμιο δεν είναι ο μόνος αγοραστής τέτοιων συγγραμμάτων, αλλά λόγω της εξειδικευμένης φύσης τους, είναι λογικό η απορρόφηση τους από το αναγνωστικό κοινό να είναι περιορισμένη.

Παράλληλα, το ίδρυμα γνωρίζοντας πόσοι είναι οι φοιτητές κάθε εξαμήνου, μπορεί να φροντίζει ώστε να τυπώνονται τα ανάλογα αντίτυπα ώστε να κάνει και οικονομία στους διατιθέμενους πόρους και να μην σπαταλούνται χρήματα για εγχειρίδια που δεν χρησιμοποιούνται. Σε περίπτωση που χρειαστεί μπορεί να ζητηθεί ανατύπωση των εγχειριδίων ακόμα και σε ένα αντίτυπο. Συγχρόνως, το ίδρυμα μπορεί να διαθέτει τις εκδόσεις του στην αγορά και να εισπράττει τα κέρδη των πωλήσεων, αυξάνοντας τους οικονομικούς του πόρους.

Στην προσπάθεια του, ένα ίδρυμα να δημιουργήσει ένα εκδοτικό μηχανισμό, θα πρέπει να διαχειριστεί τους οικονομικούς του πόρους, να λύσει τα όποια προβλήματα προκύπτουν με τα πνευματικά δικαιώματα των ήδη εκδοθέντων βιβλίων από άλλους εκδοτικούς οίκους (αν ενδιαφέρεται να τα επαναδιαθέσει μέσω του δικού του μηχανισμού) και να εφαρμόσει μια δική του διαδικασία παραγωγής εντύπων (δηλαδή τον πρακτικό σχεδιασμό και την εκτύπωση των βιβλίων).

Ειδικότερα για τα μικρά ιδρύματα τα προβλήματα εστιάζονται κυρίως στους περιορισμένους πόρους και στην συνήθη έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού και τεχνογνωσίας, που θα επέτρεπε τον σχεδιασμό και την έκδοση των βιβλίων.

Στην πραγματικότητα όμως αυτά τα προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν εύκολα και αποτελεσματικά.

Οι πόροι που διατίθενται από το κράτος για αγορά εγχειριδίων ανά έτος είναι δεδομένοι. Θα μπορούσε λοιπόν να γίνει απλώς ένας οικονομικός επανασχεδιασμός και αντί

τα χρήματα αυτά να διατίθενται για την αγορά συγγραμμάτων από άλλους εκδοτικούς οίκους, το κάθε ίδρυμα να τα διαθέτει για το σχεδιασμό των δικών του εκδόσεων. Φυσικά τα χρήματα αυτά δεν είναι ικανά να στηρίξουν μια πλήρη εκδοτική παραγωγή, δηλαδή τη δημιουργία μονάδων εκτύπωσης και βιβλιοδεσίας για κάθε πανεπιστήμιο, και ίσως σε κάποιες περιπτώσεις δεν αρκούν να καλύψουν ούτε την πρόσληψη ειδικευμένου προσωπικού για τον αρχικό σχεδιασμό της έκδοσης. Αλλά σ' αυτό το σημείο μπορεί να φανεί πολύ χρήσιμη μια τακτική «συνεργασίας».

Η συνεργασία αυτή μπορεί να γίνει σε δύο διαφορετικά επίπεδα: ένα συλλογικό και ένα τοπικό.

Το πρώτο συνίσταται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων συνολικά από όλα τα ιδρύματα μαζί. Σ' αυτήν την περίπτωση θα μπορούσε να συσταθεί μια κεντρική ακαδημαϊκή εκδοτική υπηρεσία. Σκοπός αυτής της υπηρεσίας θα ήταν η επιμέλεια και η έκδοση όλων των ακαδημαϊκών συγγραμμάτων που παράγονται για τα ελληνικά δημόσια πανεπιστήμια, με σκοπό να εξασφαλίσει συγγράμματα υψηλής ποιότητας, φτηνότερα, έγκυρα και έγκαιρα. Το βασικό μειονέκτημα μιας τέτοιας προσπάθειας όμως, θα ήταν η δημιουργία μιας υδροκέφαλης υπηρεσίας που, ενώ ο σκοπός της είναι να παρακάμψει την γραφειοκρατία, αντιθέτως, είναι πιθανό ότι θα την εντείνει.

Η δεύτερη περίπτωση συνίσταται στη συνεργασία των ιδρυμάτων με τοπικούς εκδοτικούς οίκους ή/και τυπογράφους. Αντίστοιχα με το παράδειγμα του πανεπιστήμιου του Harvard και της συνεργασίας του με το Acme Publishing, κάθε ίδρυμα θα μπορούσε να συνεργαστεί με κάποιον τοπικό εκδοτικό οίκο ώστε εκείνος να αναλάβει τη διαδικασία παραγωγής των συγγραμμάτων.

Το επίπεδο της εμπλοκής του εξωτερικού τυπογράφου στην εκδοτική διαδικασία μπορεί να κυμαίνεται, ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε ιδρύματος.

Η πιο απλή ίσως, λύση θα ήταν η εξής: το ίδρυμα να παραχωρήσει όλη τη διαδικασία παραγωγής στον εκδοτικό οίκο. Έτσι ο σχεδιασμός, η επιμέλεια, η σελιδοποίηση, η εκτύπωση και η διανομή θα γίνονται κατευθείαν από τον οίκο, με την καθοδήγηση και την έγκριση, φυσικά, του ιδρύματος. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι ο εκδοτικός οίκος θα διατηρεί ένα μεγάλο μέρος των δικαιωμάτων πάνω στις εκδόσεις, και τα κέρδη του ιδρύματος από το εγχείρημα αυτό θα μειωθούν πολύ. Δεύτερον όταν μιλάμε για παραγωγικές διαδικασίες το κέρδος αυξάνεται όσο αυξάνεται και ο όγκος των παραγόμενων αγαθών. Επειδή όμως εδώ ερευνάμε την περίπτωση παραγωγής μικρού αριθμού συγγραμμάτων γίνεται φανερό ότι κάτι τέτοιο δεν θα συνέφερε οικονομικά τον οίκο και ή θα αναγκαζόταν να καλύψει τα έξοδα του αυξάνοντας την τιμή πώλησης των προϊόντων ή διατηρώντας μεγαλύτερο μέρος από το συνηθισμένο, από τα πνευματικά δικαιώματα.

Εναλλακτικά όμως, το Ι.Π. μπορεί να αναλάβει το σχεδιασμό της έκδοσης από μόνο του, και, αντί να συνεργαστεί με κάποιο εκδοτικό οίκο για τη διαδικασία παραγωγής, να απευθυνθεί κατευθείαν σε τυπογράφους. Η παραγωγή θα γίνεται από το πανεπιστήμιο, με τη βοήθεια του προσωπικού που διαθέτει στην εκδοτική του υπηρεσία, και θα αναλάβει το σχεδιασμό και τη σελιδοποίηση των συγγραμμάτων. Σ' αυτήν την πε-

ρίπτωση, και παραχωρώντας μόνο ένα μικρό μέρος των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης των εκδόσεων στον τυπογράφο (εξασφαλίζοντας έτσι και τη συμμετοχή του στα έξοδα της παραγωγής), μπορεί να παρακάμψει τον εκδότη και να εξοικονομήσει ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων προς όφελος του. Ενώ ο κανόνας ότι μεγαλύτερο τιράζ ισούται με μεγαλύτερα κέρδη, ισχύει, στην περίπτωση των τοπικών τυπογραφείων, το κέρδος είναι αμφίδρομο. Το Ι.Π. εξασφαλίζει τον επιθυμητό αριθμό εκτυπώσεων. Αντίστοιχα όμως, ένα τοπικό τυπογραφείο, το οποίο ούτως ή άλλως δεν διαθέτει τεράστιο πελατολόγιο, θα βγει κερδισμένο από μια επαγγελματική σχέση με ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα, καθώς θα του εξασφαλίσει μία αξιосέβαστη παραγωγή κάθε εξάμηνο, όπου και θα ανανεώνονται τα συγγράμματα.

Φτάνοντας τώρα στον σχεδιασμό των συγγραμμάτων, το ίδρυμα έχει και σ' αυτήν την περίπτωση επιλογή δράσης. Καθώς ο όγκος των συγγραμμάτων είναι αρκετά μεγάλος είναι λογικό η εκδοτική υπηρεσία του πανεπιστημίου να μην μπορεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του έργου. Άλλωστε είναι αδύνατον το ίδιο το πανεπιστήμιο να αναλάβει την έκδοση όλων των εγχειριδίων του από τη μια μέρα στην άλλη. Αυτή είναι μια διαδικασία εξελικτική που απαιτεί χρόνο. Η εκδοτική υπηρεσία όμως μπορεί να δημιουργήσει ένα «πρότυπο», μια μόνιμη διαμόρφωση σελίδων που θα αντιπροσωπεύει το πνεύμα του ιδρύματος και την οποία θα ακολουθούν όλα τα προς έκδοση συγγράμματα, εξασφαλίζοντας έτσι οικονομία χρόνου και ομοιομορφία στις εκδόσεις του. Από αισθητικής απόψεως ίσως αυτή να μην είναι η καλύτερη δυνατή λύση, αλλά μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις ενός ιδρύματος, τουλάχιστον, μέχρι να εξασφαλίσει τους πόρους και το απαιτούμενο δυναμικό για κάτι καλύτερο.

Με τη χρήση και την καθιέρωση της εκτύπωσης κατά παραγγελία κάθε ίδρυμα θα διαθέτει τις εκδόσεις του, πρωτίστως, σε ηλεκτρονική μορφή. Αυτό σημαίνει ότι πέρα από την άμεση εκτύπωση, διατηρεί πάντα την επιλογή διάθεσης του υλικού και σε ηλεκτρονική μορφή. Είτε αυτό σημαίνει μέσω του Internet είτε με την έκδοση cd και dvd-rom (των οποίων η παραγωγή είναι ασύγκριτα φτηνότερη από την έντυπη) με πρόσβαση σε κάθε πιθανό «πελάτη» και με μεγάλη οικονομία χρόνου και χρήματος.

Παρόλο όμως που η ψηφιοποίηση των εκδόσεων μπορεί να εξαλείψει ή τουλάχιστον να ελαχιστοποιήσει προβλήματα όπως το κόστος και ο χρόνος εκτύπωσης, παρουσιάζει παράλληλα νέες προκλήσεις όπως:

- Ο έλεγχος της ποιότητας της έκδοσης
- Η εύρεση του καλύτερου δυνατού μέσου δημοσίευσης
- Προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων

Οι ακαδημαϊκές εκδόσεις, εκ των πραγμάτων, πρέπει να χαρακτηρίζονται πρωτίστως από την ποιότητα του περιεχομένου τους. Το κύρος ενός ιδρύματος επηρεάζεται άμεσα από την εκδοτική του παραγωγή και αντίστροφα. Ως εκ τούτου κάθε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτική. Οι εκδοτικοί οίκοι που ειδικεύονται σε ακαδημαϊκές εκδόσεις κατά κανόνα, φροντίζουν να εξασφαλίζουν την ποιοτική ανωτερότητα των εκδόσεων προσλαμβάνοντας επιμελητές και διορθωτές εκδόσεων ικανούς και ειδικευμένους σε κάθε αντικείμενο. Ένα ακαδημαϊκό ίδρυμα με καθηγητές και προσωπικό που, ανήκουν στο ίδιο ή σε παρεμφερές γνωστικό πεδίο, έχει περισσότερες πιθανότητες να δημιουργήσει εκδόσεις, που θα εξασφαλίζουν υψη-

λά επίπεδα ποιότητας, αν υπάρξει η σωστή συνεργασία προς την ίδια κατεύθυνση.

Σχεδόν αποκλειστικά, τα ακαδημαϊκά εγχειρίδια είναι σε έντυπη μορφή. Παρόλα, αυτά μπορεί να υπάρξουν τεκμήρια περισσότερο κατάλληλα για ηλεκτρονική έκδοση. Μέσω της ΕΚΠ μπορεί σχετικά εύκολα, αν το ίδρυμα το αποφασίσει, να μετατρέψει μια έντυπη έκδοση σε ηλεκτρονική, με τη μορφή cd rom ή ακόμα και online δημοσίευσης στο Διαδίκτυο. Το μόνο που μένει να αποφασιστεί είναι ποια μορφή έκδοσης εξυπηρετεί καλύτερα το σκοπό της. Συνήθως, αυτό εξαρτάται από το κοινό στο οποίο απευθύνεται το σύγγραμμα και στο θεματικό περιεχόμενο του. Ένα εγχειρίδιο με θέμα τις βάσεις δεδομένων ή τη στατιστική για παράδειγμα ίσως θα ήταν πολύ πιο πρακτικό να εκδοθεί σε ηλεκτρονική μορφή, με διαδραστικά παραδείγματα και εφαρμογές που το έντυπο δεν μπορεί να υποστηρίξει.

Όπως κάθε εκδότης έτσι και το ίδρυμα θα πρέπει να ορίσει τον τρόπο διαχείρισης των πνευματικών δικαιωμάτων. Στις περισσότερες ανάλογες περιπτώσεις ακαδημαϊκών εκδόσεων, το ίδρυμα διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα των συγγραμμάτων, θεωρώντας τα περιουσία του, παραχωρώντας στο συγγραφέα τους μια αρχική αμοιβή για τη συγγραφή και κατόπιν ποσοστά επί των πωλήσεων. Στις περιπτώσεις της εκτύπωσης κατά παραγγελία ένα μικρό κομμάτι των πνευματικών δικαιωμάτων δικαιούται και ο τυπογράφος που αναλαμβάνει την εκτύπωση και τη βιβλιοδεσία.

Οι προσπάθειες που γίνονται για να αλλάξουν οι εκδοτικές μέθοδοι, πρέπει να έχουν ως απώτερο σκοπό τα εξής:

- συρρίκνωση του εκδοτικού κύκλου
- μείωση του κόστους έκδοσης και διακίνησης των βιβλίων και παράλληλα μείωση των περιορισμών των αποθηκευτικών χώρων
- αύξηση του ποσοστού έκδοσης νέων ακαδημαϊκών συγγραμμάτων και προώθησης καινοτόμων ιδεών
- ελαχιστοποίηση των προβλημάτων πρόσβασης των χρηστών στο υλικό λόγω γεωγραφικών και χρονικών περιορισμών.

Όπως ήδη σημειώθηκε, η έκδοση ενός καινούριου ή αναθεωρημένου συγγράμματος είναι μια μακρά διαδικασία που απαιτεί προηγουμένως την εξάντληση των ήδη υπαρχόντων αποθεμάτων. Στην περίπτωση της ΕΚΠ όμως, δεν υφίστανται πλέον «αποθέματα» με αποτέλεσμα η διαδικασία να μικραίνει σημαντικά και τα εγχειρίδια να ενημερώνονται συχνότερα.

Η offset μέθοδος εκτύπωσης, εξασφαλίζει οικονομία την παραγωγή όταν αυτή γίνεται σε μεγάλη κλίμακα. Η οικονομία αυτή όμως αντισταθμίζεται τελικά από τα έξοδα που είναι απαραίτητα για τη διακίνηση του όγκου του προϊόντος και από τα έξοδα αποθήκευσης του. Αντίθετα, με την ΕΚΠ, το κόστος αποθήκευσης είναι μηδενικό, αφού η ποσότητα που παράγεται είναι ακριβώς όση και όποτε επιθυμεί ο εκδότης (δηλαδή το ίδρυμα) και το κόστος παραγωγής μπορεί να μειωθεί αν επιλεγεί η ηλεκτρονική μέθοδος εκτύπωσης.

Παράλληλα αν ένα ίδρυμα έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει τις δικές του εκδόσεις, και ειδικά αν αυτό γίνει με τρόπο εύκολο και οικονομικό, όπως στην προκειμένη

περίπτωση, τότε ίσως να αναλάβει και να ενθαρρύνει και την έκδοση συγγραμμάτων που στον σημερινό εκδοτικό κόσμο να μην εύρισκαν υποστηρικτές, για λόγους, κυρίως, οικονομικούς. Η ακαδημαϊκή κοινότητα όμως είναι εκείνη που, εκ των πραγμάτων, μπορεί και θα πρέπει να αποτελεί χώρο γέννησης και προώθησης νέων ιδεών. Οι παραδοσιακοί εκδοτικοί οίκοι είναι πολλές φορές απρόθυμοι να επενδύσουν σε νέους συγγραφείς, ιδιαίτερα αν αυτοί υποστηρίξουν ανατρεπτικές ιδέες ή αν το αντικείμενο τους είναι εξαιρετικά εξειδικευμένο, και να πάρουν το ρίσκο ενός εκδοτικού τολμήματος. Ένα ακαδημαϊκό ίδρυμα όμως έχει τη δυνατότητα ελαχιστοποίησης του κόστους. Αν τα ποιοτικά δεδομένα παραμένουν υψηλά, τότε, μόνο όφελος μπορεί να υπάρξει. Η απειλή της οικονομικής αποτυχίας δεν υφίσταται αφού το ίδιο το ίδρυμα μπορεί να απορροφήσει την παραγωγή του και κατόπιν να τη διαδώσει ακόμη περισσότερο.

Ταυτόχρονα καθώς τα συγγράμματα θα είναι πρωτίστως σε ηλεκτρονική μορφή, μπορούν να διατεθούν ανά πασά στιγμή σε οποιονδήποτε τα ζητήσει, ακυρώνοντας έτσι γεωγραφικούς περιορισμούς, επωφελούμενο και από ηλεκτρονικές συνδρομές ή αγορές σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η εκτύπωση κατά παραγγελία είναι σίγουρα ένα ρίσκο για οποιοδήποτε ίδρυμα. Το ρίσκο όμως εντοπίζεται κυρίως στο αν μπορεί να ανταπεξέλθει στην τήρηση κάποιων υψηλών δεδομένων ποιότητας. Το οικονομικό ρίσκο είναι σαφώς μικρότερο και στην περίπτωση των ελληνικών δημόσιων ιδρυμάτων που έχουν εξασφαλισμένη την κρατική χρηματοδότηση, σχεδόν αμελητέο.

Παραπομπές

¹Oxford University Press, Print on Demand, <http://www.oup.co.uk/booksellers/pod/>

²Jim Milton, Harvard, Acme in POD Agereemenr, *Publishers' Weekly*, 12/2/2002, <http://www.publishersweekly.com/article/CA262386.html?pubdate=12%2F2%2F2002&display=archive>

³University of Australia goes Print on Demand, http://www.oce.com/au/au_case+stu/University_of_Qld.htm

⁴Τα στοιχεία προέρχονται από τις γραμματείες των τεσσάρων τμημάτων του Ιονίου Πανεπιστημίου (Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας, Ιστορίας, Μουσικών Σπουδών, Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας)